

TOMASZ PALMIRSKI, *A History of the Ancient States' Political Systems. Rome*, Oficyna Wydawnicza KNK, Kraków 2011, ss. 273

Następujący w ostatnich latach znaczny przyrost studentów obcojęzycznych wymusza prowadzenie szeregu przedmiotów przede wszystkim w języku angielskim. Mowa tutaj nie tylko o cudzoziemcach z programu ERASMUS, ale również polskich studentach tych wydziałów, które wprowadziły obowiązek studiowania oraz zaliczania przedmiotów prawnych w języku obcym. Przykładowo są do tego zobowiązani stacjonarni studenci Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Rodzi to pilne zapotrzebowanie na aktualne pomoce dydaktyczne, przede wszystkim podręczniki w języku angielskim dostosowane programowo do profilu i zakresu wykładowego przedmiotu. Jest to zupełnie nowe zjawisko w polskiej prawniczej dydaktyce akademickiej, które z pewnością będzie przybierać na intensywności, szczególnie w perspektywie wzrastającej popularności studiów wyższych w Polsce wśród młodzieży z Ukrainy, Białorusi i innych krajów byłej WNP. Publikacji takich nie ukazało się do tej pory wiele, można tu wymienić Huberta Izdebskiego *Introduction to Public Administration and Administrative Law* oraz Franciszka Longchamps de Bériera *Inheritance Law*.

Życzliwie należy zatem powitać kolejne pozycje udostępniające polską edukację prawniczą obcojęzycznemu środowisku studenckiemu. Omawiany podręcznik do historii ustrojów państw starożytnych, jak należy rozumieć pierwszy z serii, obejmujący starożytny Rzym ukazał się w Krakowie nakładem nowo powstałego wydawnictwa Krakowski Naukowy Kantor. Jego twórca, a jednocześnie autor recenzowanego podręcznika dr Tomasz Palmirski od wielu już lat wykłada w Krakowie ten cieszący się powodzeniem przedmiot w ramach studiów prawnych oraz administracyjnych.

Omawiana praca składa się z pięciu rozdziałów poprzedzonych wprowadzeniem. Kolejno dotyczą one: I – *Periods in the History of Rome. Ancient Sources*, II – *The Rome of Kings*, III – *The Republican Period*, IV – *The Principate*, V – *The Dominate*. Brakuje jednak zakończenia-podsumowania zaprezentowanego materiału, co może

utrudniać czytelnikom należyte zrozumienie mechanizmów rozwoju ustroju państwa, szczególnie w perspektywie skupienia osi podręcznika niemal wyłącznie wokół wydarzeń politycznych. Celowość takiego rozdziału byłaby tym większa, jeśli stwierdzimy iż zagadnienie pierwszorzędnej wagi – a mianowicie pytanie jak sami Rzymianie na swój ustrój się zapatrywali – potraktował Autor zdecydowanie drugoplanowo, przemilczając ówczesne stanowisko samych zainteresowanych. Nie odnajdziemy również choćby zarysu koncepcji filozoficznych leżących u podstaw przemian ustrojowych w Rzymie, podobnie zresztą jak dzieje się to w polskojęzycznych opracowaniach *ius publicum*, nie tylko historycznych. Wprowadzenie jednak takiej perspektywy niewątpliwie wzbogaciłoby wykład przedmiotu, uzupełniając nadmiernie i ogólnikowo eksploatowane czynniki „społeczno-polityczne”, które są przecież w istocie pochodną ciągłej przebudowy systemów filozoficznych. Na marginesie warto wspomnieć iż o perspektywę taką upomina się również powiązany tematycznie współczesny wykład prawa rzymskiego, zarówno publicznego jak i prywatnego.

Na pochwałę zasługuje włączenie do rozważań specyfiki rzymskiej republiki jako swoistego systemu mieszanego, tak bardzo zachwalanego przez Polibiusza i relacjonowanego przez Cyncerona. Ten antyczny wzorzec równowagi władz może wciąż może służyć za wzór dla nieco już zużytych współczesnych koncepcji post-oświeceniowych. Z punktu widzenia dydaktyki stanowi rzymski system mieszany wyborne źródło inspiracji i refleksji nad ustrojem państwa dla współczesnych prawników *in spe*, a w części przecież przyszłych legislatorów. Ponieważ jednak kwestie te zostały jedynie zasygnalizowane (a zasługiwały z pewnością na osobny podrozdział), oczekiwania czytelnika spotykają się tu ze zdecydowanym niedosytem.

Na duży plus zaliczyć należy rozdział pierwszy, w którym Autor bardzo szczegółowo omawia antyczne źródła do studiów nad ustrojem, o zakresie znacznie przekraczającym wymagania stawiane studiującym dzieje przemian rzymskiego ustroju według dalszej zawartości podręcznika. To cenna nawigacja dla szczególnie zainteresowanych tematem. Choć to podręcznik, może warto byłoby również – podobnie jak źródła - krótko scharakteryzować wybrane pozycje literatury tema-

tu, mając na uwadze pomoc dla poszukujących uzupełnienia nabytych wiadomości, z natury przecież ogólnych w ramach podstawowego kursu akademickiego. Znajdziemy jednak owej literatury zestawienie, wybór czołowych pozycji przede wszystkim zagranicznych. Wśród polskojęzycznych zabrakło może *Powszechnej Historii Państwa i Prawa* Michała Szczanieckiego oraz chociaż jednego podręcznika historii doktryn. Należało również zwrócić uwagę czytelników na klasyczną pozycję J.M. Kelly'ego *A short history of western legal theory* która ukazała się również w polskim tłumaczeniu. Dlaczego w tekście zabrakło, choćby zbiorczo dla każdego rozdziału, tak bardzo przydatnych studentowi *further readings* zamiast ogólnego (i bogatego) wyboru prac na końcu podręcznika który ułożony jest alfabetycznie, lecz nie rzeczowo?

Autor zwraca uwagę czytelników na akcję wielkich nadań ziemskich po zdobyciu etruskiego miasta Weje w latach od 426 do 396 prz. Chr. oraz związanych z tym przemian społecznych patrycjatu (s.68 i nast.). Ostatnie badania rzucają nowe światło na to zjawisko: jak wskazuje Jerzy Krzynówek, w pracy – *Od 'ius vendendi' do 'emancipatio'*. *Prawne i społeczne aspekty 'emancipatio' dzieci w prawie rzymskim w okresie republiki i pryncypatu*, Warszawa 2012, s. 205-206 – opublikowanej w 2012 r., aby w pełni wykorzystać nowe możliwości nabycia gruntów stosowano masowe emancypacje synów rodzin, którzy stając się *sui iuris* mogli zakładać własne rodziny na zdobycznych ziemiach. Samodzielność majątkowa była bowiem koniecznym warunkiem osadnictwa. Umożliwiała to również koncentrację ziemi w rękach rodziny poprzez obejście ustawowego zakazu nadziału większego niż 500 *iugera*, a 250 dla syna, właśnie w drodze emancypacji pozwalającej traktować syna jako samodzielnego osadnika uprawnionego do pełnej powierzchni, gdy tymczasem nabytki pozostawały w jednym rodzie. Wydaje się iż te i inne ustalenia Krzynówka należy wykorzystać w kolejnych, uzupełnionych i poprawionych wydaniach podręcznika.

Niezależnie od powyższych uwag, recenzowana praca zapewnia rzetelny, choć może nieco suchy i oszczędny w stylu wykład prezentowanego materiału. Chociaż podręcznik nie jest adresowany na rynek anglosaski, poziom językowy opracowania pozostawia jednak wiele

do życzenia. Wprawdzie używane formy gramatyczne i słownictwo są generalnie poprawne, to jednak sposób wyrażania i formułowania myśli ma wybitnie polski charakter. Zbyt wiele zdań ma konstrukcję wielokrotnie złożoną. Dla anglojęzycznego czytelnika będzie to skutkowało przyciężką i niezgrabną stylistycznie kompozycją językowo-składniową, np. na s. 76: *It was not insignificant that they remained throughout many years, during the long-lasting wars, torn away from their land, whereas after their comeback they found the farms completely damaged*, albo na s. 17: *Besides literary sources, a precise reconstruction of the republican political order and the history of its development is possible also by dint of statutes surviving in inscriptions or the ones which were reconstructed later, on the basis of the other sources, already known to us*. Niektóre zdania są wprost błędne i prowadzą na semantyczne manowce: *One of the problem which had not been solved by Augustus yet it rose the most doubts the case of appointing a new ruler* (s. 156), albo *It was most of all the activity of the already mentioned above praetorian prefect Sejanus that led to depeping the relations between the emperor and the senate as having earned Tiberius` respect he wanted to ensure himself with succession to the throne by eliminating all the members of emperor`s family* (s. 175). Bardzo niezgrabne stylistycznie wydają się próby maksymalizacji przekazywanych treści w jednym tylko zdaniu, przy zastosowaniu nie do końca prawidłowych struktur gramatycznych: *On the other hand, a new interpretation of the crimen laese maiestatis allowing to call to criminal responsibility for an offence against the memory of Augustus and Tiberius led to enhancement of the emperor`s position being a strong weapon in his hands in a struggle against nobiles whose greater and greater resistance arose from the fact, that they were being removed from excising the actual power in the state* (s. 175). Zdarzają się również omyłki pisarskie, np. na s. 182 *The new emperor (...) resins* zamiast *resigns*.

Na pochwałę zasługują natomiast liczne i niełatwe tłumaczenia terminologii łacińskiej, np. *military tribunes with consular power (tribuni militum consulari potestate)*, *right to appeal to the assembly of people (provocatio ad populum)*, czy *existing customs (mos maiorum)*.

Autor nie używa jednak anglojęzycznego odpowiednika terminu *ius civile*, stosując zapis łaciński.

Poziom edytorski jest ogólnie wysoki, zwarta szata graficzna prezentuje się korzystnie. Można by jedynie pomyśleć o wyróżnieniu tekstowym (pogrubienie, powiększenie) licznych tytułów podrozdziałów które gubią się w jednolitym tekście. Generalnie podręcznik Tomasza Palmirskiego *A History of the Ancient States` Political Systems. Rome* stanowi cenną pomoc dydaktyczną dla obcokrajowców studiujących w Polsce, a tytuł kryjący w sobie zapowiedź serii pozwala mieć nadzieję na wartościowe uzupełnienie niewątpliwego braku na polskim, ale anglojęzycznym prawniczym rynku wydawniczym.

Łukasz Marzec*

ELŻBIETA LOSKA, *Zagadnienie obrony koniecznej w rzymskim prawie karnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, w serii «Arcana Iurisprudentiae», 3, Warszawa 2011, ss. 203

Dorobek polskiej romanistyki w zakresie badań nad rzymskim prawem karnym systematycznie się powiększa. Zasluga w tym także młodych uczonych. Trend taki dobrze odpowiada rosnącemu zainteresowaniu tą dziedziną prawa rzymskiego, ze strony nauki światowej. Elżbieta Loska podjęła się opracowania bardzo ciekawego, ale także wymagającego tematu leżącego w istocie na pograniczu rzymskiego prawa karnego i prywatnego. Praca jednak koncentruje się na prawie karnym. Autorka już we wstępie postawiła słuszną tezę, że instytucja obrony koniecznej obecna we współczesnych przepisach prawa polskiego: kodeksie karnym i kodeksie cywilnym ma swą genezę w prawie rzymskim (s. 9 i 10). W kontekście często składanych przez współczesnych uczonych – karnistów podobnych deklaracji, nie popartych jednak albo w ogóle jakkolwiek analizą źródłową, albo analizą dotkniętą błędem przypisania autorstwa zasady *vim vi repellere licet*

* Uniwersytet Jagielloński